

**ՓԱՍՏԱԲԱՆԱԿԱՆ ԷԹԻԿԱՅԻ ՍԿՋՐՈՒՆՔՆԵՐԻ ԻՐԱՑՈՒՄԸ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ**

Տարիներ ի վեր պաշտպանությունը դիտարկվել է ոչ թե որպես սովորական արհեստ կամ մասնագիտություն, այլ ախտորոշում, ճակատագիր: Անձի պաշտպանությունն ստանձնելով՝ պաշտպանը պետք է համակվի սրբազան սարսուռով՝ այն մտքով, որ վճռվում է ոչ թե օտար անձի, այլ սեփական ճակատագիրը, սեփական գոյը:

Պաշտպանությունը՝ որպես գործունեության բարդ գործընթաց, զերծ չէ սենտիմենտներից: Պաշտպանը գործ ունի մեղադրյալի հետ ոչ միայն որպես քրեական դատավարության սուբյեկտի, այլև որպես մարդկային միավորի՝ իր կրքերով, զգացմունքներով, հաճախ՝ ոչ պարզ ներաշխարհով: Պաշտպանյալի յուրահատուկ դրությունից ելնելով՝ զգացմունքները շատ հաճախ ուղղորդում են համագործակցության գործընթացը. պաշտպանն ուղղակի իրավունք չունի հաշվի չնստել դրանց հետ:

Յետևաբար, այս հարցում միայն իրավական դոգմատիկայով առաջնորդվել չի կարելի, և առհասարակ իրավական դոգմատիկան ի վիճակի չէ կարգավորելու հասարակական հարաբերությունների բոլոր կողմերը: Պաշտպանն իր գործունեության ընթացքում պետք է ոչ միայն առաջնորդվի օրենքների իմացությամբ և դրանց կիրառմամբ, այլև պահապան լինի հասարակության մեջ ամրագրված կենսականորեն կարևոր բարոյախոսությանը, բարոյական մշակութային, լինի արդարացի, մարդասիրական և բարի: Ամերիկյան հեղինակների խորին համոզմամբ փաստաբանի գործունեությունն առավել շատ պետք է հենվի բարոյական հենքի, քան զուտ օրենսդրական բազայի չոր իմացության վրա²:

Նման պայմաններում քրեական պաշտպանությունում առանձ-

¹ ԵՊՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի ասպիրանտ, գիտ. դեկավար՝ իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Հ. Հ. Ղուկասյան:

² Sten Patterson Th. Some problems of legal ethics, Pochester N.Y., 1917 էջ 3: Կարծում ենք՝ դա է նաև պատճառը, որ ԱՄՆ-ում գոյություն չունի որևէ նորմատիվ-իրավական ակտ, որտեղ ամրագրված լինեն փաստաբանի իրավունքները դատավարությունում. դրանք հիմնականում բխում են մասնագիտական էթիկայի նորմերից, ինչպես նաև՝ ավանդույթից և նախադեպային իրավունքից (տես, Wharton F., James M. Criminal Procedure. San-Francisco, 1989, էջ 288):

նակի կարևորություն է ստանում փաստաբանական էթիկան ու դրանից բխող բոլոր կանոնները: Էթիկայի կանոնները՝ որպես վարքագծի ընդհանուր սոցիալական նմուշներ, ձևավորվել են մարդկության երկարատև պատմական զարգացման ընթացքում՝ «չարի դեմ պայքարի, ինչպես նաև բարու, մարդասիրության, արդարության, մարդկանց երջանկության հաստատման համար պայքարի ընթացքում»¹: Ի տարբերություն իրավունքի՝ էթիկայի նորմերը բավական երկար ժամանակ չեն ունեցել մասնագիտացված պաշտոնական արտահայտման ձևեր, այլ միայն գոյություն են ունեցել մարդկանց գիտակցության մեջ, ինչպես համոզված էր Ի. Կանտը²:

Ժամանակակից պայմաններում մասնագիտական գործունեության բարոյաէթիկական հարաբերությունների կարգավորման առանձնահատկությունն այն է, որ շատ երկրներում մասնագիտական ոլորտների հետ կապված էթիկական նորմերը ձեռք են բերում ձևականացված որոշակի բնույթ՝ էթիկայի վարքագծի կանոնագրքերում ամրագրվելու միջոցով³:

Այդ կանոնագրքերն էլ ամրագրում են պահանջներ (դրանք կան նույնանուն են օրենքի պահանջների հետ, կան ինքնուրույն դրսևորում են ստանում՝ չկրկնելով օրենքի պահանջը), որոնց յուրաքանչյուր փաստաբան պետք է հետևի իր մասնագիտական գործունեությունն իրականացնելիս: Սակայն չենք կարող բացառել այնպիսի հարաբերությունների առաջացումը, որոնք առահասարակ իրենց անդրադարձը չեն գտել կանոնագրքերում: Նման պայ-

¹ Տե՛ս Murray P. Basic Trial Advocacy. Harvard, 1995, էջ 37:

² Տե՛ս История политических и правовых учений, под. ред. В. С. Нерсесянца. Москва, 2006, էջ 511:

³ ՀՀ-ում ՀՀ փաստաբանների պալատի ընդհանուր ժողովի կողմից 2006թ փետրվարի 18-ին ընդունվել է Փաստաբանի վարքագծի կանոնագիրքը (այսուհետ՝ Կանոնագիրք): Բացի այս՝ կարելի է հիշատակել Ամերիկյան փաստաբանների մասնագիտական էթիկայի տիպային կանոնները, Եվրոպական ընկերակցության երկերների փաստաբանների կանոնների ընդհանուր կանոնագիրքը, Եվրոպական ընկերակցության իրավաբանների վարքագծի կանոնագիրքը, Փաստաբանների դերի մասին հիմնական դրույթները՝ ընդունված ՄԱԿ-ի 8-րդ կոնգրեսում 1990թ օգոստոսին, Իրավաբանների միջազգային ասոցիացիայի իրավաբանական չափորոշիչները, Մենդոզայում ընդունված փաստաբանական էթիկայի կանոնները (այս կանոնագրքի գործողության ոլորտը լատինական Ամերիկայի երկրներն են, Իսպանիան և Պորտուգալիան) և այլն:

մաններում օգնության են հասնում էթիկայի սկզբունքները՝ որպես պաշտպանի պրոֆեսիոնալ գործունեության ուղենիշներ: Փաստաբանական էթիկայի սկզբունքները մշակված են ոչ թե յուրաքանչյուր առանձին դեպքի համար, այլ դրանք հիմնական ուղենիշներ են, որոնց հիման վրա և դրանց պահպանմամբ պաշտպանը պետք է կառուցի իր պաշտպանությունը: Փաստաբանական էթիկայի սկզբունքները ապահովում են նաև պաշտպանության, որը հանրության և արդարադատության համար անփոխարինելի գործունեության տեսակ է, համակարգվածությունը, կազմակերպվածությունը և աստիճանակարգությունը:

Փաստաբանական էթիկայի սկզբունքների սաղմնային տարբերակը ամրագրված է ՀՀ Փաստաբանի Վարքագծի Կանոնագրքում /այսուհետ՝ Կանոնագիրք/, որի 5 և 6-րդ հոդվածները վերնագրված են համապատասխանաբար՝ օրինականության և անկախության սկզբունքներ վերտառությամբ: Սակայն հարկ է նկատել, որ հենց նույն կանոնագրքի բովանդակությունը թույլ է տալիս եզրահանգել, որ փաստաբանական գործունեության սկզբունքները ավելին են, քան սահմանված երկուսը:

Կանոնագրքի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ փաստաբանի մասնագիտական անկախությունը նրա պարտականությունների պատշաճ կատարման անհրաժեշտ նախապայմանն ու հիմքն է: Փաստաբանի անկախությունը, ինչպես նշում է Ա.Ն. Մարկովը, պահանջում է, որ պաշտպանության միջոցներն ու եղանակներն ընտրելիս փաստաբանն առաջնորդվի օրենքով, գիտությամբ, պրակտիկայով ու իր ներքին հանգմունքով և թույլ չտա ոչ մի ներգործություն, այդ թվում և իր պաշտպանյալի կողմից¹:

Կարծում ենք, որ այս սկզբունքին պետք է առավել լայն մեկնաբանություն տրվի, և այն պետք է դրսևորվի ֆինանսական, նյութական, ինչո՞ւ չէ, նաև որոշակի բարոյական պահանջներից դուրս: Մեր իրականության պայմաններում շատ է տարածված այն արատավոր պրակտիկան, համաձայն որի՝ պաշտպանը միջնորդություն

¹St'u Марков А.Н. Свод фундаментальных принципов и основных норм поведения адвоката, Москва, 1913: Մեջբերումն ըստ Купнис Н.М., Богданов Е.А., Гутников А.Б. Профессиональная этика юриста-консультанта, Санкт- Петербург, 2004, էջ 147:

չի ներկայացնում կամ որևէ այլ դատավարական գործողություն չի կատարում իրեն կալանավայր մեքենայով տանող քննիչին չնեղացնելու կամ նրա հետ իր հարաբերությունները չվատացնելու համար¹:

Չեռնպահ մնալով որևէ մեկանաբանություններից՝ պարզապես մեջբերենք Իսպանիայի փաստաբանների հիմնական կանոնագրքի 8-րդ հոդվածի պահանջները. «Փաստաբանի մասնագիտությունը ազատ և անկախ մասնագիտություն է... Փաստաբանը պետք է անկախ լինի և՛ ֆիզիկապես, և՛ հոգեպես, և՛ բարոյապես: Իրավաբանական պրակտիկան պետք է ապահովի փաստաբանների անկախության համար անհրաժեշտ բոլոր տեսակի, այդ թվում՝ ֆինանսական միջոցները: Եթե այդ միջոցները չապահովվեն, բնականաբար, փաստաբանի անկախության սկզբունքը վտանգված կլինի»²:

Կանոնագրքի 7-րդ հոդվածը, կարծում ենք, ևս պետք է դիտարկել որպես սկզբունք, չնայած անհասկանալի պատճառներով վերնագրում այդ եզրույթը տեղ չի գտել: Այդուհանդերձ, ձեռնհասության սկզբունքը պաշտպանից պահանջում է ունենալ մասնագիտական բարձր պատրաստվածություն, լավ տիրապետել օրենսդրական բազային, հռետորական արվեստին, ունենալ գործնական հմտություններ, նաև չստանձնել որևէ գործ մասնագիտական գիտելիքները բավարար չլինելու պայմաններում:

Ինչ վերաբերում է տեսական գրականությանը, ապա դեռևս 1927 թ. Ն.Ն. Պոլյանսկին անդրադարձել է փաստաբանի վարքագծի սկզբունքներին: Այսպես, «Միայն մեղադրյալի պաշտպանությունը և ոչ մի դեպքում նրա մերկացումը, արդարացիությունը, մասնագիտական գաղտնիքն ու պաշտպանյալից անկախությունը. սրանք են մեր հանդգնամբ փաստաբանի վարքագծի չորս սկզբունքները

¹ Ցավոք, նման ցավալի դեպքի ակնատես ենք եղել արտադրական պրակտիկայի ընթացքում, երբ պաշտպանը (անձնանունը հասկանալի պատճառներով չի նշվում) հրաժարվեց դատաբժշկական փորձաքննություն նշանակելու միջնորդություն ներկայացնել, այն դեպքում, երբ իր պաշտպանյալը պնդում էր, որ քննիչն անձամբ բռնությամբ է կորզել իրենից ցուցմունքները՝ ցույց տալով իր վրա առկա կապտուկները, միայն այն պատճառով, որ չնեղացնի կամ չվիրավորի գործը քննող քննիչին, ով իր սեփական մեքենայով իրեն տանում էր իր բնակավայրից բավական հեռու գտնվող կալանավայր:

² St u La carta principale de los abogados en España, 1872, artículo 8:

պաշտպանյալի հետ հարաբերություններում»¹:

Իսկ Մ.Յու. Բարշևսկին փաստաբանի համար որպես անկյունաքարային սկզբունքներ է առաջադրում ազնվությունը, ծեռնհասությունը, բարեխղճությունը²: Ա.Գ. Կուչերենան էլ սրանց ավելացնում է նաև խելամտությունը, արդարացիությունը, մարդասիրությունը, պատասխանատվությունը և մարդու պատվի և արժանապատվության հարգումը³:

Զխորանալով վերը թվարկված բոլոր սկզբունքների բովանդակության բացահայտման մեջ՝ անդրադառնանք միայն այն սկզբունքների քննարկմանը, որոնք ըստ մեզ պարադոքսալ են:

Այսպես, ազնվության սկզբունքը քննարկվում է իր պաշտպանյալի հետ հարաբերությունների կոնտեքստում, իսկ բարեխղճության սկզբունքն առավել բնութագրում է փաստաբանական գործունեության «արտաքին կողմին»: Պաշտպանը պետք է ոչ միայն լինի բարեխիղճ, այլև իր վարքագծով մյուսներին ևս դրդի բարեխղճության:

Ինչ վերաբերում է ազնվության սկզբունքին, ապա այն մեր պատկերացմամբ մի փոքր պարադոքսալ է և կոլիզիոն:

Նախ, հարց է առաջանում. դիտարկել այս սկզբունքը միակողմ, թե՞ երկկողմ կոնտեքստում: Մասնագիտական գրականության մեջ մի շարք հեղինակներ գտնում են, որ ազնվությունը պետք է լինի միակողմ, այսինքն՝ ապահովվի միայն պաշտպանի կոմից, իսկ պաշտպանյալը ոչ միայն պարտավոր չէ, այլև պաշտպանության արդյունավետության տեսանկյունից նաև ցանկալի է, որ պաշտպանին չհայտնի գործի բոլոր մանրամասները: Իսկ սրա միակ բացատրությունն այն է, որ պաշտպանին գործի հանգամանքներով ավելորդ ծանրաբեռները կարող է բացասական արդյունք ունենալ և պաշտպանի մոտ ձևավորել տհաճ և անբարյացակամ վերաբերմունք պաշտպանյալի նկատմամբ¹: Սակայն պաշտպանի գործունեության որակն ամբողջապես ուղղակի կախված է նրանից, թե որ-

¹ Տե՛ս Полянский Н.Н. Правда и ложь в уголовной защите, Москва, 1927, էջեր 35-36:

² Տե՛ս Барщевский М. Адвокатская этика. Москва, 2000, էջ 30-31:

³ Տե՛ս Кучерена А.Г. Адвокатура. Москва, 2004, էջ 239:

¹ Տե՛ս Баев М.О., Баев О.Я. Тактика уголовного преследования и профессиональная защита от него. Москва, 2005, էջ 225:

քանով լրիվ և անբողջական նա պաշտպանյալից կպարզի բոլոր հանգամանքները, ինչը, մի կողմից, հնարավորություն կտա առկա ինֆորմացիայից առանձնացնել պաշտպանյալի շահերին ծառայող հանգամանքները, մյուս կողմից՝ խուսափել այնպիսի գործողություններից, որոնք այդ ինֆորմացիային չտիրապետելու դեպքում պաշտպանության համար հակառակ արդյունքը կունենան:

Այս սկզբունքի լույսի ներքո արդիական է նաև հետևյալ հարցի քննարկումը. որքանո՞վ է տեղավորվում նախնական քննության կոնֆիդենցիալության պահանջն ազնվության սկզբունքի շրջանակներում:

ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 201-րդ հոդվածի համաձայն՝ նախնական քննության տվյալները ենթակա են հրապարակման միայն գործի վարույթն իրականացնող մարմնի թույլտվությամբ: Անհրաժեշտության դեպքում քննիչը, հետաքննության մարմինը (...) պաշտպանին (...) գրավոր նախազգուշացնում են՝ նախնական քննության տվյալներն առանց թույլտվության չհրապարակելու պարտականության մասին:

Օրենսդրության տառացի մեկնաբանությունից այս պահանջը անշեղորեն տարածվում է նաև պաշտպան-պաշտպանյալ հարաբերությունների վրա:

Գրականության մեջ արտահայտվում է նաև այլ տեսակետ. պաշտպան-վստահորդ հարաբերությունների նկատմամբ այս պահանջը տարածելի չէ՝ հաշվի առնելով նրանց հարաբերությունների բնույթն ու այն հանգամանքը, որ միևնույն է, մեղադրյալն ի վերջո ծանոթանալու է այդ տվյալներին¹:

Այս հարցի հետ կապված՝ հետաքրքիր է ներկայացնել մարդու իրավունքների եվրոպական Դատարանի (այսուհետ՝ ԵԴ) դիրքորոշումը. այսպես՝ Ջասպերսն ընդդեմ Բելգիայի գործով Կոմիտեն նշել է, որ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետով նախատեսված

¹ Տե՛ս Ղուկասյան Հ. Պաշտպանի որոշ իրավունքների վերլուծությունը ըստ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի// Պետություն և իրավունք, N 1-2, 2000, էջ 71. Бойков А.Д. Этика профессиональной защиты по уголовным делам. Москва, 1978, էջ 65:

հնարավորությունները, որոնք պետք է ունենա յուրաքանչյուր մեղադրյալ, ներառում են նաև ողջ քննության ընթացքի արդյունքներին ծանոթանալու իրավունքը՝ պաշտպանությանը նախապատրաստվելու կոնտեքստում: Ավելին, Կոմիտեն արդեն բազմիցս նշել է, որ թեև Կոնվենցիան քննչական մարմինների նյութերի նկատմամբ մատչելիության երաշխիքներ ուղղակիորեն չի նախատեսում, այդպիսի իրավունք կարող է ենթադրվել 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետի լույսի ներքո:

Կոմիտեն հաստատում է, որ 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետը նախատեսում է մեղադրյալի իրավունքն իր տրամադրության տակ ունենալ իրավասու մարմինների կողմից հավաքված բոլոր անհրաժեշտ նյութերը՝ նպատակ ունենալով վիճարկել մեղադրանքը կամ հասնել ավելի մեղմ պատիժ նշանակելուն¹:

Այսպես՝ Դատարանը գտավ, որ պետությունը կարող է սահմանափակել քննության նյութերի մատչելիությունը պաշտպանության կողմի համար արդարադատության պատշաճ իրականացման նպատակով անգամ այն պարագայում, երբ ապացույցները մեղադրյալի համար կարևոր էին²:

Ընդհանրապես, Դատարանի դիրքորոշումն առ պաշտպանության իրավունքը հետևյալն է. Դատարանը ելնում է պաշտպանության միասնական իրավունքից, այսինքն՝ պաշտպանն ու մեղադրյալը դիտարկվում են որպես միասնականություն, և եթե 6-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքներն ապահովվում են նրանցից միայն մեկի նկատմամբ, Դատարանը պաշտպանության իրավունքի խախտում չի արձանագրում³:

Այսինքն՝ Դատարանի դիրքորոշմամբ միայն պաշտպանի կողմից նախնական քննության նյութերին ծանոթանալը բավարար է պաշտպանության իրավունքի և Կոնվենցիայով նախատեսված երաշխիքների պահպանման տեսանկյունից:

Այս հարցի կապակցությամբ բոլորովին այլ է ԱՄՆ Գերագույն Դատարանի դիրքորոշումը (նկատենք, որ ԱՄՆ-ում, որպես կանոն,

¹ St'u case of *Jespers v Belgium*, 15/10/80.

² St'u *Кремцов против Австрии*, 21/09/92.

³ St'u *Моул Н., Харбу К., Алексеева Л.Б.* Европейская Конвенция о защите прав и основных свобод. Статья 6, Право на справедливое судебное разбирательство. Москва, 2001, էջ 104:

պաշտպանը գործի նյութերին չի ծանոթանում նաև նախաքննության ավարտից հետո¹): Թրամմելն ընդդեմ ԱՄՆ-ի գործով Գերագույն Դատարանը սահմանել է, որ անհմաստ է պաշտպանյալին զրկել որոշ տեղեկություններ ստանալու հնարավորությունից. դա ուղղակիորեն բխում է պաշտպանության լրիվության սկզբունքից. եթե անհրաժեշտություն չկա, որ այդ ինֆորմացիան իմանա պաշտպանյալը, ապա պետք չէ այն հայտնել նաև պաշտպանին, քանի որ նրանք մի ամբողջություն են²:

Հետաքրքիր է նաև այս հարցի կապակցությամբ արտասահմանյան երկրների օրենսդիրների մոտեցումը. բավական խիստ մոտեցում է դրսևորվել Վենեսուելայում, որի թե՛ Կանոնագրքում, թե՛ քր. դատ. օր.-գրքում նշվում է, որ կոնֆիդենցիալությունն ունի երկկողմանի բնույթ, և պաշտպանը հատուկ հավաստագիր է ստորագրում առ այն, որ պաշտպանյալին չի հայտնի մինչդատական վարույթի՝ իրեն հայտնի դարձած տեղեկությունները³: Կան նաև երկրներ, որտեղ առանց հավաստագիր ստորագրելու պարզապես բանավոր զգուշացնում են պաշտպանին⁴:

Այժմ շարադրենք հարցի կապակցությամբ մեր դիրքորոշումը. քանի որ պաշտպան- պաշտպանյալ տեսակցությունները բացառապես կոնֆիդենցիալության պայմաններում են, ապա ինչքան էլ պաշտպանից ստորագրություն վերցնեն կամ բանավոր նախազգուշացնեն, միևնույնն է, հնարավոր չէ կանխել այդ տեղեկությունների փոխանցումը, բացի այդ, եթե անգամ ենթադրենք, որ պաշտպանը չի հաղորդել իր պաշտպանյալին ուղղակիորեն, այնուամենայնիվ անուղղակի ձևով նա կպարզի և կբացահայտի այդ տեղեկությունների իսկությունն ու կօգտագործի պաշտպանական տակտիկա

¹ Տե՛ս Fellman D. The Defendant's Rights. New York, 1958, էջ123:

² Տե՛ս Trammel v US (Supreme Court of US, 1980), Park R.C. Waltz J.R. Cases and materials on evidence. Westbury, New York, 1995, էջ 521.

³ Տե՛ս Código de ética del abogados. La junta directiría del XIII conseja superior de la federación de Colegios de abogados de Venezuela, artículo 25, Código orgánica procesal penal de la república de Venezuela (1998), artículo 79:

⁴ Տե՛ս Ley de servicio public de defense penal de Guatemala, C.A. (5 de diciembre de 1997), artículo 79, La carta de los abogados en España, 1872, artículo 11, Código procesal penal de Mendoza 16 de Noviembre de 1999 (ademas lei 26/02/2009), artículo 67:

մշակելիս: Յետևաբար, կարծում ենք, որ եթե արդարադատության կամ լրիվ, բազմակողմանի և օբյեկտիվ նախաքննության շահի տեսանկյունից անհրաժեշտ է որոշակի ինֆորմացիա մինչև նախաքննության ավարտը գաղտնի պահել պաշտպանության կողմից, ուրեմն ոչ մի սուբյեկտի պետք չէ հաղորդել այն, իսկ եթե պետք է հաղորդել պաշտպանին, ապա նրան պետք է հայեցողական ազատություն տրվի դրանք օգտագործելու, պաշտպանյալին հայտնելու կամ չհայտնելու տեսանկյունից: Ուստի, քր. դատ. օր.-գրքի 205-րդ հոդվածը մեկնաբանելիս գաղտնիությունը չպետք է տարածել պաշտպան-պաշտպանյալ հարաբերություններին:

Եթե ազնվության սկզբունքը դիտարկենք փաստաբանական գաղտնիքի տեսանկյունից, ապա փաստաբանի վարքը, մի կողմից՝ հակասության մեջ է մտնում օբյեկտիվության և անկեղծության բարոյական պահանջների, իսկ մյուս կողմից՝ մասնագիտական պարտականության սկզբունքի հետ: Յենց այս բոլորը հաշվի առնելով է, որ կան հեղինակներ, որոնք առաջարկում են, որ ազնվության սկզբունքը պետք է բացառել որպես պաշտպանի գործունեության սկզբունք¹ և քննադատաբար մոտենում այն տեսակետին, որ պաշտպանի առաջնային ամենակարևոր հատկանիշները պետք է լինեն անկողմանակալությունն ու ճշմարտախոսությունը²: Սակայն, կարծում ենք՝ այս հեղինակները պարզապես «ազնվություն» եզրույթը դիտարկում են միայն փիլիսոփայական տեսանկյունից: Իհարկե, պաշտպանի գործունեության առանձնահատկությունն այնպիսին է, որ այս սկզբունքը մի փոքր այլ կադապարներ է ստանում և կախվածության մեջ ընկնում մասնագիտական պարտքի և պաշտպանյալին չվնասելու սկզբունքներից, բայց ազնվությունն ամբողջությամբ բացառել պաշտպանի գործունեությունից մինչանակ անընդունելի է:

Փաստաբանական էթիկայի սկզբունքներից ուղղակի բխում են

¹Տե՛ս Salgado D.C., Nandayapa C.F. *Temas de derecho procesal de México y España*. Mexico, Madrid, 2005, էջ 25:

²Տե՛ս Harris. J. Ch. *A monograph on legal ethics*. London, 1907, չջ 35, Williams H. W. *Legal ethics and suggestions for young counsel*. Pennsylvanis, 1996, էջ 71:

ստրատեգիական սկզբունքները, որոնց իրացումը քրեական պաշտպանության ընթացքում հնարավոր չէ պատկերացնել առանց էթիկայի պահանջների պահպանման:

Ստրատեգիական սկզբունքների մի բավական հաջողված տարբերակ առաջարկում են Օ.Յա. և Մ.Օ. Բաևը: Դրանք են.

1. պաշտպանյալի վիճակի վատթարացման անթույլատրելիության սկզբունք¹. ըստ հեղինակների՝ այս սկզբունքը ենթադրում է, որ պաշտպանի գործունեությունն առնվազն պետք է չեզոք լինի առաջադրված մեղադրանքի և նրա հիմնավորվածության նկատմամբ²: Համծայնելով առաջադրված սկզբունքի հետ՝ ստիպված ենք վիճարկել դրա հիմնավորումը. միանշանակ, պաշտպանի մասնակցությունը գործով վարույթին որևէ կերպ չպետք է վատթարացնի պաշտպանյալի վիճակը, սակայն չեզոքությունն առաջադրված մեղադրանքի նկատմամբ դրա գրավականը լինել երբևէ չի կարող: Պաշտպանյալի դեմ արտահայտված ցանկացած երևույթի նկատմամբ պաշտպանի անտարբեր վերաբերմունքն ինքնին արդեն վնասում է պաշտպանյալին: Ուստի, կարծում ենք, ներկայացված սկզբունքն ու դրա մեկնաբանությունն անհամատեղելի են:

2. Մինիմալիստիկ սկզբունք. այսինքն՝ այն մինիմումը, որի պայմաններում պաշտպանի գործունեությունը կարող է համարվել բավարար: Որպես այդպիսի սահման հեղինակը համարում է անմեղ պաշտպանյալին քրեական պատասխանատվության չենթարկելու, բոլոր արդարացնող և մեղմացնող հանգամանքները վեր հանելու և մեղավոր ճանաչված պաշտպանյալին արդար պատիժ նշանակելու երաշխիքները:

¹ Այս առումով, կարծում ենք, արժանահիշատակ է մեջբերել արտադրական պրակտիկայի ընթացքում պատահած այն դեպքը, երբ պաշտպանն ինքն իր պաշտպանյալին դողեց փախչել դատական միստերի դահլիճից՝ մատնանշելով պատուհանը՝ որպես փախչելու ուղի, այն պահին, երբ դատավորը հեռացավ խորհրդակցական սենյակ՝ դատավճիռ կայացնելու (դեպքը տեղի է ունեցել Գեղարքունիքի մարզի Վարդենիսի վարչական շրջանի դատարանում):

² Стів Баев О.Я. Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него. Москва, 2008, էջ 464, Баев М.О. Стратегические принципы тактики профессиональной защиты по уголовным делам // Воронежский адвокат N 7, 2004, էջեր 8-9:

3. Մեղադրող ապացույցները նորովի, պաշտպանության դիրքորոշման լույսի ներքո մեկնաբանելու սկզբունք¹: Այս սկզբունքը հատկապես կարևորվում է պաշտպանի՝ ապացույց հավաքելուց զրկված լինելու պայմաններում: Եթե պաշտպանը չի կարող ներկայացնել իր ապացույցները, արդարացի է նրան հնարավորություն տալ զոնե փորձել սեփական դիրքերից ուսումնասիրել ձեռք բերված ապացույցները:

Այդուհանդերձ, ինչպես նշում է Ֆ. Նիցշեն. «հանցագործի փաստաբանները հազվադեպ են լինում այնքան դերասան, որպեսզի արարքի սարսափի հմայքը մեղավորի օգտին ծառայեցնեն»:

4. Փաստաբանական գաղտնիք² հրապարակման անթույլատրելիության սկզբունք. այս սկզբունքից հեղինակը նշում է, որ որոշակի շեղումներ թույլատրվում է միայն տակտիկական նկատառումներով՝ չբացահայտելով դրանց մանրամասնությունները³: Հեղինակի չբացահայտած շեղումները փորձենք մեկնաբանել մեր դիրքորոշմամբ: Թերևս այն պահին, երբ խախտվում է փաստաբանական գաղտնիքը, ոչնչանում է փաստաբանի մասնագիտությունը⁴, քանի որ հնարավոր չէ պատկերացնել փաստաբանի ինստիտուտը առանց վստահության, որի հիմքը հենց փաստաբանական գաղտնիքն է¹: Այնուամենայնիվ, մեր խորին համոզմամբ փաստաբանական ինստիտուտը ավելի արագ կփլուզվի այն դեպքում, երբ պաշտպանը փաստաբանական գաղտնիքի պահպանման ուժով

¹ Տե՛ս Баев О.Я. Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него. Москва, 2008, էջ 464-469, Баев М.О. Стратегические принципы тактики профессиональной защиты по уголовным делам // Воронежский адвокат N 8, 2004, էջ 6:

² Փաստաբանական գաղտնիքի հետ կապված՝ 2011 թ. կայացավ մեծ գիտաժողով ԱՊՀ և եվրոպական երկրների ներկայացուցիչների մասնակցությամբ, որտեղ եվրոպական դատավարագետները եզրակացրին, որ փաստաբանական գաղտնիքի հետ կապված ԱՊՀ օրենսդրությունը շատ կատարյալ է, իսկ պրակտիկան խիստ անկատար (Տե՛ս Ведник адвокатской палаты Санкт-Петербурга N 3, 2001, էջեր 71-74):

³ Տե՛ս Баев М.О. Стратегические принципы тактики профессиональной защиты по уголовным делам // Воронежский адвокат, N 8, 2004, էջ 8:

⁴ Տե՛ս Короткова П.Е. К вопросу об адвокатской тайне Древнего Рима // Адвокатская Палата, N 7, 2009, էջ 43:

¹ Տե՛ս Крохмалюк А. Адвокатская тайна как херв профессии // Новая адвокатская газета, N 6, 2008, էջ 13:

չկատարի որոշակի գործողություններ, որոնք ակնհայտորեն կբարելավեին իր պաշտպանյալի վիճակը:

Նախ անդրադառնանք արտասահմանյան երկրների օրենսդրությանը՝ կապված փաստաբանական գաղտնիքի հետ: Ուսումնասիրելով միջազգային փորձը՝ ինքնըստինքյան հանգում ենք եզրակացության, համաձայն որի՝ փաստաբանական գաղտնիքին տրվում է առավել նեղ մեկնաբանություն, և այն դիտարկվում է միայն որպես պաշտպան-պաշտպանյալ հարաբերությունների առավելություն:

Այս առումով արժանահիշատակ է Բելգիայի Սահմանադրական դատարանի (այսուհետ՝ ՍԴ) 2008 թ. հունվարի 3-ին կայացված որոշումը, որտեղ ՍԴ-ն նշել է, որ փաստաբանական գաղտնիքին քրեական պաշտպանության ոլորտում պետք է առավել նեղ մեկնաբանություն տրվի, և այն միանշանակ ենթակա է հրապարակման, եթե չհրապարակելու արդյունքում էականորեն վատթարանում է մեղադրյալի կամ կասկածյալի վիճակը¹: Իսկ ԱՄՆ Գերագույն Դատարանը Վուդրոֆն ընդդեմ ԱՄՆ-ի գործով որոշման մեջ արձանագրել է, որ կարելի է բացահայտել փաստաբանական գաղտնիքը, եթե դրա արդյունքում բարելավվում է վստահորդի վիճակը² (նույնաբովանդակ որոշում է կայացրել նաև Նյու Ջերսի նահանգի Գերագույն դատարանը)³, իսկ Սենդեգն ընդդեմ Կալիֆորնիայի գործով նահանգի Գերագույն դատարանը դիրքորոշում է արտահայտել, որ փաստաբանական գաղտնիքի հրապարակումը (բնականաբար ի շահ վստահորդի) պաշտպանի կողմից որևէ խախտում չի առաջացնի, եթե այդ մասին տեղյակ է վստահորդը⁴:

Պատկերացնենք մի իրավիճակ. ամբաստանյալի աթոռին նստած է մի անձ, որն ընդամենը օժանդակել է իր՝ սպանություն կատարած ընկերների՝ թաքցնել սպանվածի դիակը: Որքանով պաշտպանի գործողությունները կլինեն համապատասխան իր մասնագիտական պարտքին, եթե նա, այդպես էլ չբացահայտելով

¹Տե՛ս Լալարդս Ա. Адвокаты евросоюза борются за цвои права // Новая адвокатская газета, N 10, 2009, էջ 19:

² Տե՛ս Woodruff v US (1974). Park R.C., Waltz J.R. Cases and materials on evidence. Westbury, New York, 1995, էջ 521:

³ Տե՛ս State v Szemple (1994). Park R.C., Waltz J.R. Cases and materials on evidence. Westbury, New York, 1995, էջ 541:

⁴Տե՛ս Mendez v California (1992). Park R.C., Waltz J.R. Cases and materials on evidence. Westbury, New York, 1995, էջ 527

փաստաբանական գաղտնիքը, թույլ տա, որ իր պաշտպանյալը պատժվի օրենքի ողջ խստությամբ: Չէ՞ որ փաստաբանն ամեն անգամ բարոյական հանցանք է կատարում, երբ, ստանձնելով գործը, մեղադրյալի համար չի անում այն ամենը, ինչ-որ իր ուժերի ու հնարավորությունների սահմանում է¹:

Հետևաբար, եթե կառուցելու լինենք պաշտպանի գործունեության սկզբունքների հիերարխիա, ապա բուրգի գագաթին կտեղադրենք պաշտպանյալի օգտին բոլոր բարելավող գործողությունները կատարելու սկզբունքը, որից էլ բխեն մնացած սկզբունքները:

Վերոշարադրյալ սկզբունքներին ավելացնենք նաև մեր կարծիքով պաշտպանության կառուցման համար կարևոր սկզբունքներ.

1. պաշտպանության ճկունություն, որը ենթադրում է, որ պաշտպանության սկզբունքն ընտրված տակտիկական կամ նախանշված վերջնական նպատակը կոնստանտ չեն և գործի հանգամանքների կոնտեքստում կարող են հետագայում որոշակի շտկումների և փոփոխությունների ենթարկվել:

2. Իրականություն. այսինքն՝ պաշտպանի կողմից ընտրված տակտիկական չպետք է կտրված լինի իրականության փաստերից, պահանջներից և հնարավորություններից: Սա ենթադրում է, որ պաշտպանության ինչպես նպատակն, այնպես էլ ընտրված տակտիկական պետք է իրագործելի լինեն:

3. Անհատականություն, ինչը ենթադրում է, որ պաշտպանության իրականացման համար որևէ կադապար, դոգմա լինել չի կարող: Յուրաքանչյուր առանձին պաշտպանություն հիմնվում է երկու անհատականության՝ պաշտպանի և պաշտպանյալի վրա, ինչը ենթադրվում է, որ ցանկացած պաշտպանություն անկրկնելի է:

4. Հանկարծակիության սկզբունք. մեր պատկերացմամբ այս սկզբունքի էությունն այն է, որ պաշտպանը կարողանա, կիրառելով տարբեր մեթոդներ և միջոցներ, մոլորության մեջ գցի հակառակ կողմին՝ միևնույն ժամանակ չբացահայտելով իր մշակած տակտիկական և ապահովելով անսպասելիության էֆեկտը: Կարծում ենք, որ այս սկզբունքը պաշտպանության համար դրական նշանակություն կունենա միայն այն դեպքում, եթե ճիշտ և ռացիոնալ ընտրվի դրա իրականացման տեղն ու ժամանակը:

¹Տե՛ս, Пороховщиков Н. Уголовная защита. Спб., 1913, с. 2: Մեջբերումն ըստ Киселев Я.С. Этика адвоката (Нравственные основы деятельности адвоката в уголовном судопроизводстве), Ленинград, 1974, էջ 36:

5. Պաշտպանյալի վիճակը բարելավող ցանկացած գործողություն ժամանակին կատարելու սկզբունքը: Դա վերաբերում է թե՛ միջնորդություններ հարուցելուն, թե՛ բացարկներ հայտնելուն:

Հարկ է նկատել, որ այս սկզբունքն օբյեկտիվ հիմք ունենալ չի կարող: Այսինքն՝ այն հարցի պատասխանը, թե արդյո՞ք այս կամ այն գործողությունը կատարելու ժամանակն է և արդյո՞ք այդ պահին նման գործողության կատարումը բարենպաստ կլինի պաշտպանյալի համար, կոնկրետ դեպքում որոշելու է պաշտպանը: Օբյեկտիվ հանձնարարականներ չեն կարող լինել: Խնդիրն այն է, որ պաշտպանը չհետաձգի որևէ գործողության կատարում՝ ավելի հարմար պահի սպասելով, եթե արդեն իսկ այդ պահին իր մասնագիտական համոզմամբ այդ գործողությունն արդիական և արդյունավետ է:

6. Համաչափության սկզբունք. այս սկզբունքի բովանդակությունը պետք է մեկնաբանել հետևյալ կերպ. յուրաքանչյուր գործողություն, որն ուղղակի հակասության մեջ է մտնում թե՛ պաշտպանյալի, թե՛ այլ անձանց շահերի հետ, նախաձեռնելուց առաջ նախ հավասարակշռել, թե այդ գործողության իրականացման արդյունքում ինչ չափ կտուժեն այլ անձանց շահերը և ինչ չափ կբարելավվի պաշտպանությունը:

7. Մասնագիտական պարտքի սկզբունք, որը մեր պատկերացմամբ իր հերթին ներառում է երկու բաղադրատարրեր. չվնասել պաշտպանյալի շահերին ոչ մի դեպքում: Այս առումով տեղին է արտահայտվել Ն.Ն. Պոլյանսկին. «Պաշտպանը իրավասու չէ վնասել իր պաշտպանյալին անգամ հանուն արդարադատության»¹: Իսկ մյուս բաղադրատարրը՝ իրականացնել պաշտպանյալի վիճակը բարելավող յուրաքանչյուր գործողություն: Օրինակ՝ Մենդոզայում ընդունված փաստաբանների էթիկայի ընդհանուր վարքագծի կանոնագրքի 15-րդ հոդվածը վերնագրված է «Ամեն ինչ պաշտպանյալի շահերի համար» վերատառությամբ, որի բովանդակությունը խոսում է այն մասին, որ պաշտպանյալի շահից բխող յուրաքանչյուր գործողություն պետք է կատարվի, եթե այդ գործողությունները հակասության մեջ չեն մտնում ավելի բարձր շահերի հետ¹:

¹ Стів Полянський Н.Н. Правда и ложь в уголовной защите. Москва, 1927, էջ 57:

¹ Стів Código de ética (colegio de abogados y procuradores de Mendoza), artículo 15:

Anahit Harutyunyan

PhD student of the Chair of Criminal procedure and Criminalistics, YSU

ISSUES OF PRINCIPLES OF ADVOCACY ETHICS IN CRIMINAL DEFENCE

Defender's activity is continuously guided by the contradiction of professional depts and inner believes which brings about an unequivocal attitude in the institute of advocacy. In order to treat this problem as well as the ones caused by it in all this situations the principles of advocacy ethics must be the main guidelines for the defender's activity.

Анаит Арутюнян

Аспирант кафедры уголовного процесса и криминалистики ЕГУ

ПРИМЕНЕНИЕ ПРИНЦИПОВ АДВОКАТСКОЙ ЭТИКИ ПРИ УГОЛОВНОЙ ЗАЩИТЕ

Принципы адвокатской этики являются основными ориентирами, в соответствии с которыми адвокат должен вырабатывать правила поведения в своей повседневной деятельности. К наиболее важным принципам адвокатской этики относятся как общие требования общественной морали, приобретающие повышенную нагрузку в сфере профессиональных отношений адвоката, так и некоторые специфические правила. Этим и обосновывается появление этой статьи.

Բանալի բառեր՝ էթիկա, սկզբունքներ, քրեական պաշտպանություն, ներքին համոզմունք, մասնագիտական պարտք, ազնվություն, փաստաբանական գաղտնիք, իրականություն, բարելավել, համաչափություն:

Keywords: ethics, principles, Criminal defence, inner conviction, professional dept, honesty, advocacy secret, reality, improve, symmetry.

Ключевые слова: этика, принципы, уголовная защита, внутреннее убеждение, профессиональный долг, честность, адвокатская тайна, реальность, улучшать, симметрия.